

УДК 366.77

Тетяна МАЦІЄВИЧ

МОНІТОРИНГ КРЕДИТУВАННЯ І СТРАХУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ

Обґрунтовано необхідність кредитування і страхування природоохоронних заходів як інструментів додаткового позабюджетного фінансування проектів щодо збереження навколишнього природного середовища. Досліджено механізм кредитування проектів розвитку екологічного підприємництва за рахунок введення додаткових критеріїв оцінки кредитоспроможності позичальника. Розкрито теоретико-методичні підходи до страхування екологічних проектів на основі страхування від ризику недосягнення за-проектованого екологічного ефекту.

Ключові слова: екологічний проект, природоохоронна сфера, кредитування екологічних проектів, екологічне страхування, фінансування природоохоронних заходів, механізм кредитування проектів.

Татьяна МАЦИЕВИЧ

Мониторинг кредитования и страхования природоохранных мероприятий

Обосновано необходимость кредитования и страхования природоохранных мероприятий как инструментов дополнительного внебюджетного финансирования проектов по сохранению окружающей среды. Исследован механизм кредитования проектов развития экологического предпринимательства за счет введения дополнительных критериев оценки кредитоспособности заемщика. Раскрыты теоретико-методические подходы к страхованию экологических проектов на основе страхования от риска недостижения запроектированного экологического эффекта.

Ключевые слова: экологический проект, природоохранная сфера, кредитование экологических проектов, экологическое страхование, финансирование природоохран-ных мероприятий, механизм кредитования проектов.

Tetiana MATSIEVYCH

Monitoring and credit insurance environmental measures

Introduction. Development bank loans for environmental projects in Ukraine must be based on understanding and evaluating the increased risks that they objectively characteristic that may be attributed to unusual risks. An important element of financial security implementation of environmental policy should be the insurance of environmental risks. Environmental situation requires an expansion of traditional as well as search and introduction of new types of insurance, including insurance operating environmental projects from the risk of failure to achieve certain environmental effects.

© Тетяна Мацієвич, 2017

Purpose. *Substantiate need for credit insurance and environmental measures as additional tools extrabudgetary funding projects to preserve the environment*

Results. *The theoretical and methodological approaches to project environmental security, based on insurance against the risk of inability to achieve projected environmental effects, based on the principles of mutual benefit and economic interest of the insured in improving their own environmental safety and to determine the damages as compensation for the losses incurred in connection 'connection with failure to insured stated in the implementation of environmental projects.*

Conclusion. *It is noted that the important criteria for evaluation of banking risks in this sector are: compliance with Environmental Project national, regional, sectoral objectives and development programs; scientific and technical level of the project; quality of corporate and regional management in the field of environmental protection.*

Keywords: *environmental projects, environmental protection, financing of environmental projects, environmental insurance, finance environmental protection measures, credit mechanism projects.*

JEL Classification: H23, Q20, Q21, Q23, Q25.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, пов'язані з переходом від адміністративної до стимулюючої моделі державного регулювання охорони навколишнього природного середовища, передбачають застосування ефективних механізмів стимулювання природоохоронної діяльності. За таких умов особливо актуальним є формування механізмів додаткового фінансового забезпечення реалізації природоохоронних заходів. Це стосується доцільності запровадження кредитування природоохоронних заходів комерційними банками, екологічного страхування. Одним із таких механізмів має бути банківський кредит, що фінансує поточні екологічні проекти суб'єктів господарювання в умовах обмеженості бюджетного господарювання. Наприклад, частка цього фінансового механізму у фінансуванні природоохоронних заходів у Польщі становить 85 % [1, с. 51].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам забезпечення економічного зростання і суспільного добробуту, сутності

екстерналій у сфері використання природних ресурсів та охорони довкілля присвячено праці зарубіжних учених: К. Гофмана [K. Hoffman], Р. Коуза [R. Coase], Е. Остром [E. Ostrom], А. Пігу [A. Pigou], Р. Пермана [R. Permon], М. Петраса [M. Petras], Ж. Тіроля [J. Tirole], Р. Сендора [R. Sandor], Р. Шварце [R. Schwarz]. Екологічне страхування досліджували такі науковці: І. Абалкіна, В. Борисова, Р. Давидова, О. Кашенко, О. Кнейслер.

Мета статті – обґрунтувати необхідність кредитування і страхування природоохоронних заходів як інструментів додаткового позабюджетного фінансування проектів щодо збереження навколишнього природного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитування – це важливий інструмент фінансового механізму реалізації природоохоронних заходів. Задля вирішення екологічних проблем природоохоронні заходи варто кредитувати на пільгових умовах. Кредити на природоохоронні заходи можуть надавати комерційні банки,

небанківські фінансово-кредитні установи і держава. При цьому необхідно врахувати те, що фінансове забезпечення розвитку екологічного підприємництва – це складний процес, учасники якого повинні використовувати принципи розвитку, чинники впливу на його динаміку й ефективність, пов'язані з підвищеним рівнем кредитних ризиків [2].

У світовій практиці система банківсько-кредитування є однією з основних форм фінансового забезпечення екологічних проєктів, а в умовах фінансової нестабільності, значного дефіциту фінансових ресурсів кредитування екологічних програм набуває особливо важливого значення [3].

Проте, незважаючи на позитивні зміни, що відбулися в процесі кредитування екологічної сфери, послугами банків на реалізацію заходів щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища скористалася незначна кількість підприємств і організацій [4]. Це свідчить про те, що кредитна підтримка природоохоронної сфери є недостатньою.

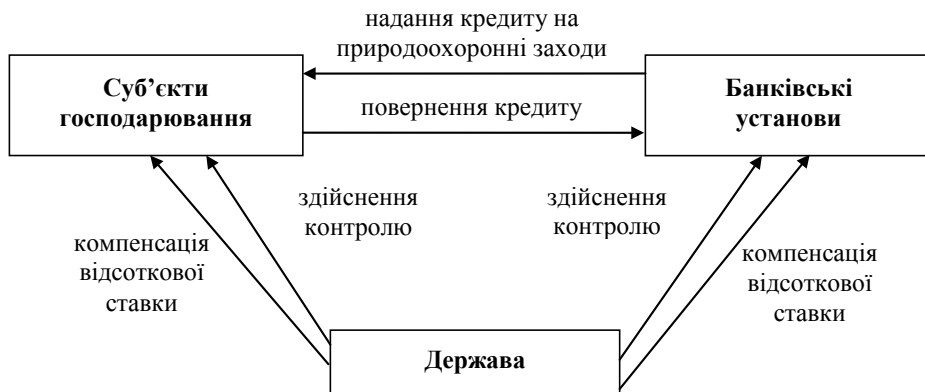
Екологічна ситуація може стабілізуватися у разі зміни орієнтації соціально-економічного розвитку, формування нових цінностей, перегляду структури потреб, цілей, пріоритетів і способів діяльності людини. Для цього треба розробити комплекс радикальних законодавчих, соціальних, економічних, технологічних і організаційних заходів. Важливо дотримуватися принципу розумних компромісів у вирішенні конфліктів між необхідністю екологічних рекомендацій і обмежень та економічною мотивацією виробничо-господарської діяльності [5, с. 158].

Слід зазначити, що в Україні програми енергозбереження й екопрограми у більшості випадків існують на загальних умовах, оскільки немає економічних стимулів, які сприяли б здешевленню фінансування як кредитними установами, так і потенційними позичальниками [6]. Велике значення

має впровадження екологічного ризик-менеджменту у банках, що захищатиме не тільки природу, а й самі фінансові установи від потенційних збитків. Протягом 2008–2010 рр. шість найбільших банків США значно скоротили кредитування компаній, які здійснюють видобуток вугілля методом підривання гірських порід. Це не тільки шкодить біосфері, а й спричинює ризик неплатоспроможності через високі штрафи [7].

Якщо держава мобілізує кошти з подальшим спрямуванням їх на природоохоронні заходи та відтворення природних ресурсів, а суб'єкти господарювання зацікавлені в отриманні цих фінансових ресурсів, то банківські кредити є недоступні через високі відсоткові ставки. Для того, щоб відбулися позитивні зміни, необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на стимулювання суб'єктів господарювання щодо інвестування у власне виробництво з метою забезпечення охорони навколишнього природного середовища. Тому особливо актуальним є використання такого фінансового інструменту, як банківський кредит для суб'єктів господарювання, які модернізують власне виробництво та здійснюють природоохоронну діяльність. На нашу думку, саме механізм здешевлення банківських кредитів через застосування повної або часткової компенсації відсоткової ставки державою сприятиме залученню суб'єктами господарювання кредитних ресурсів. При цьому відсоткова ставка не має значно перевищувати облікову ставку НБУ, адже банківські установи менше ризикуватимуть – суми кредитів повернуть суб'єкти господарювання, відсотки компенсує держава (рис. 1.).

Запровадження такого механізму, з одного боку, дасть змогу банківським установам активізувати кредитування природоохоронної діяльності підприємств, а з іншого, буде мотивацією для суб'єктів господарювання щодо запровадження нових екологічно без-

Рис. 1. Схема механізму кредитування природоохоронних заходів банківськими установами*

* Розроблено автором.

печних і ресурсозберігаючих технологій та обладнання. Для цього необхідно вдосконалити систему кредитування екологічних програм. Такими чином, на нашу думку, одним із дієвих механізмів, що дасть можливість ефективно здійснювати фінансування природоохоронних заходів, є механізм здешевлення кредитів банківських установ.

Крім того, з метою співкредитування масштабних екологічних проектів та програм, варто створити певні консорціуми – об'єднання кількох комерційних банків. Таке співкредитування сприятиме зниженню показника вартості кредитних ресурсів за рахунок диверсифікації ризиків. Кредити необхідно надавати лише тим суб'єктам, які спроможні їх ефективно використати, вчасно повернути. Також доцільно обмежити певними часовими межами, тобто надавати в необхідні періоди для прискореного виконання екологічних проектів. Це забезпечить реалізацію принципів адекватності та часової відповідності фінансових інструментів [8].

Зниження відсотків за користування кредитними ресурсами існуватиме у діапазоні відсоткових ставок в межах облікової ставки НБУ, зважаючи на пріоритетність конкрет-

ної програмної мети екологічного розвитку (табл. 1.).

Іншими словами, політика зниження відсотків дасть змогу банкам акумулювати з невеликими витратами значні заощадження суб'єктів господарювання і використовувати їх для кредитування екологічних проектів на пільгових умовах (терміном на 5 років і більше).

Система банківського кредитування екологічних проектів, шляхи розширення масштабів банківської підтримки розвитку промислових підприємств для здійснення природоохоронних заходів свідчать про те, що ця система має функціонувати на виявленні підвищених ризиків. Зниження їх можливе за умови врахування банком відповідності інноваційного проекту, який підпорядкований усім державним, регіональним, галузевим завданням і програмам розвитку, що знижують зовнішні щодо підприємства ризики кредитування, а також чинників, що знижують внутрішні інноваційні ризики підприємства: науково-технічний рівень проекту, наявність корпоративної системи управління інноваційною діяльністю та ін.

Страховий механізм є засобом зменшення екологічних ризиків. Його частіше

Таблиця 1

Розподіл відсоткових ставок кредитування екологічного розвитку

Ранг цілі	Інтервал значень пріоритетності	Діапазон відсоткових ставок, %
1	0,90 – 1	0 – 2
2	0,80 – 0,9	
3	0,70 – 0,8	2 – 4
4	0,60 – 0,7	
...	...	...
n	0 – 0,1	8 – 10

використовують за рахунок фінансових ресурсів суб'єктів господарювання для компенсації збитків, завданих довкіллю внаслідок надзвичайних ситуацій [9]. Зокрема, економічна суть екологічного страхування визначена в акумулюванні коштів у спеціально створених страхових фондах і в перерозподілі їх між страхувальниками для компенсації завданих їм збитків, у разі реалізації факторів екологічного ризику (страхування на випадок будь-якого несприятливого впливу на навколишнє середовище).

При цьому, законодавче визначення екологічного страхування не конкретизує специфіку прояву шкідливого впливу на навколишнє середовище, бо може бути як аварійним, одноразовим, так і тривалим, повторним; як раптовим, так і передбачуваним; як ненавмисним, так і свідомим. А шкідливий вплив на навколишнє середовище, згідно із законодавством, дозволений у межах встановлених норм, тобто може бути правомірним [10, с. 69]. Характер шкідливого впливу на навколишнє середовище для цілей екологічного страхування має принципове значення, оскільки екологічне страхування забезпечує захист майнових інтересів, пов'язаних з ризиком суспільної відповідальності.

Відомі такі основні напрями розвитку екологічного страхування в Україні (за його об'єктом): особисте страхування життя,

здоров'я людей від негативного впливу техногенних чинників; майнове страхування, пов'язане із володінням і користуванням майном, природними ресурсами; страхування відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки третім особам. Однак в Україні екологічне страхування розвивається найчастіше шляхом страхування відповідальності підприємств за нанесення шкоди внаслідок аварійного забруднення навколишнього середовища [11, с. 69].

У контексті предмета нашого дослідження, екологічне страхування доцільно розглядати в межах одного напрямку страхової діяльності – страхування відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки третім особам. Це дасть можливість на першому етапі зосередити весь потенціал вчених, законодавців і практиків на розробці, науковому обґрунтуванні та практичному впровадженні цілісної системи страхування від екологічних ризиків, а в подальшому, на нашу думку, забезпечить централізоване акумулювання фінансових ресурсів, спрямованих на подолання наслідків екологічних аварій техногенного характеру.

Вважаємо, що запровадження страхування екологічних ризиків в Україні є обґрунтованим й актуальним, бо існує ризик високого рівня ймовірності аварійного забруднення довкілля, низький рівень капіталовкладень у природоохоронну сферу і

витрат на запобігання та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій. Кошти страхових компаній можуть бути спрямовані на відшкодування збитків, завданих третім особам екологічними аваріями. А це зменшує навантаження на державний бюджет і може бути джерелом додаткового фінансування природоохоронних заходів страховика й інвестування ним коштів у розвиток безвідходних та природоохоронних технологій [12, с. 28]. Варто погодитися з тим, що екологічне страхування має покривати екологічні втрати, спричинені будь-яким шкідливим впливом на довкілля техногенного (антропогенного) характеру.

Необхідно зазначити, що в Україні працює багато потенційно небезпечних підприємств (виробництв), зокрема, такі великі ядерні об'єкти, як 5 атомних електростанцій, 2 науково-дослідні інститути. Вони використовуючи атомні реактори, становлять велику питому вагу в структурі виробництва (в цілому по країні на них припадає 42,8% вартості промислових фондів, 33,8% обсягів виробництва і 21% працюючих).

В.А. Пашнева, вважає, що страховий механізм захисту від наслідків несприятливих подій (аварій), з одного боку, стимулював негативні наслідки діяльності промислових підприємств, збільшував масштаби й ускладнення структури різних видів виробництв, а з іншого, – підвищував ефективність технічних, технологічних, економічних засобів, інструментів, захищав від можливих збитків [13, с. 228].

Нині екологічне страхування в європейських країнах є невід'ємною частиною екологічного управління ризиками на промислових підприємствах. Це дає змогу регулювати низку екологічних проблем, пов'язаних як з управлінням на виробництві, так і з відповідальністю за забруднення об'єктів навколишнього природного середовища. За оцінками експертів, 90-95%

європейських промислових підприємств здійснюють страхування від можливих екологічних ризиків. У США вимога щодо фінансових гарантій, зокрема страхового покриття на випадок нанесення шкоди об'єктам навколишнього природного середовища, міститься у всіх основних природоохоронних актах [4]. Наприклад, Федеральний закон про всебічну відповідальність за відновлення і збереження навколишнього середовища, відомий під назвою "Суперфонд". Завдяки йому запроваджена програма з перезахоронення токсичних відходів з місць їх тимчасового зберігання і приведена до встановлених норм безпеки значна частина звалищ відходів.

У Директиві ЄС питанню надання фінансових гарантій під час страхування присвячена окрема декларація, де зазначено, що члени Євросоюзу повинні стимулювати розвиток фінансових організацій, зокрема страхових, інструментарію фінансових гарантій, що уможлиблювали використання суб'єктами ринкової діяльності для покриття своєї відповідальності щодо запобігання і ліквідації шкоди навколишньому середовищу, незалежно від фінансово-економічного становища економічного суб'єкта [14, с. 44].

На нашу думку, сучасний етап втілення в життя екологічного страхування, за багатьма ознаками, можна назвати початковим. Перелік сучасних проблем розвитку екологічного страхування надто вузький [15]. Наприклад, в Україні страхування екологічних ризиків у лісовому господарстві не здійснюється, лісові масиви державного значення нині не страхують.

Гострі екологічні проблеми, необхідність пошуку нових форм та інструментів реалізації державної екологічної політики вимагають і нових видів екологічного страхування. При цьому необхідно врахувати, що реалізація екологічних програм і проєктів пов'язана з підвищеними економічними

ризиками. Причинами цього є збитковість проектів, їх інноваційність, непередбачуваність умов реалізації. У зв'язку з цим особливого значення набуває, наприклад, страхування результатів упровадження екологічних проектів.

Екологічна діяльність підприємств і організацій відбувається відповідно до державної екологічної політики, з урахуванням заходів регіональних, галузевих, екологічних програм, а також під наглядом територіальних органів екологічного контролю.

У цьому контексті, якщо йдеться про заходи щодо використання можливостей фінансового сектору в Україні, окреслені роль і значення страхового ринку, бо саме діяльність страховиків пов'язана із екологічними ризиками, що виникають у процесі діяльності суб'єктів господарювання.

Відтак основними цілями екологічного страхування є забезпечення можливості компенсації частини збитків, завданих навколишньому природному середовищу, та створення додаткових джерел фінансування екологічних заходів [16]. Саме у сфері фінансування екологічних заходів можливе надання певної суми коштів, що може бути спрямована на реалізацію екологічних проектів через Екологічний банк. Завдяки цьому можна досягнути економічно виправданого цільового використання коштів фонду екологічного страхування на охорону навколишнього середовища.

Страхування результатів реалізації екологічних проектів, тобто досягнення їх проектних показників, доцільно здійснювати у порядку, як показано на рис. 2.

Запропонована схема страхування екологічних проектів, пов'язана зі становленням державної страхової компанії, що виконує функцію перестраховика для підприємств (організацій), які здійснюють страхування екологічних ризиків недосягнення запроєктованих показників (техніч-

них характеристик) екологічного проекту, у разі обмеженості фінансових ресурсів.

Підприємство, організація-заявник та організація-замовник, або розробник проекту, звертаються до страхової компанії з пропозицією страхування результатів реалізації проекту. Страховик оцінює ризики, з урахуванням можливостей і побажань страхувальника, визначає умови виплати суми у разі настання страхового випадку. Таким вважається факт недосягнення запроєктованих показників (технічних характеристик) екологічного проекту, наприклад, відносно зменшення фактичного вмісту шкідливих викидів в атмосферу (ступеня очистки) проти запроєктованих, менша пропускна спроможність очисної споруди, нижчі показники зменшення забруднення території, води. Висновок щодо них надають територіальні органи екологічного контролю.

При цьому страхове відшкодування визначається як сума компенсації збитків. Її страховики відшкодовують страхувальникові за збиток, завданий у зв'язку з недосягненням запроєктованих у екологічному проекті показників (технічних характеристик), який пов'язаний із упорядкуванням актуарних розрахунків. Специфіка розрахунку полягає у врахуванні параметрів екологічних ризиків недосягненням запроєктованих у екологічному проекті показників, а їх ключовим елементом є страховий тариф, правильність та об'єктивність визначення якого сприяє підвищенню рівня ефективності екологічного страхування. При розрахунках тарифів обчислюється нетто-тариф. Саме він забезпечує формування страхового фонду для майбутніх виплат. Тому рівень нетто-тарифу має бути визначений як найточніше.

На основі систематизації існуючих підходів до нетто-ставки запропоновано в якості параметру її обґрунтування ймовірність настання страхового випадку та по-

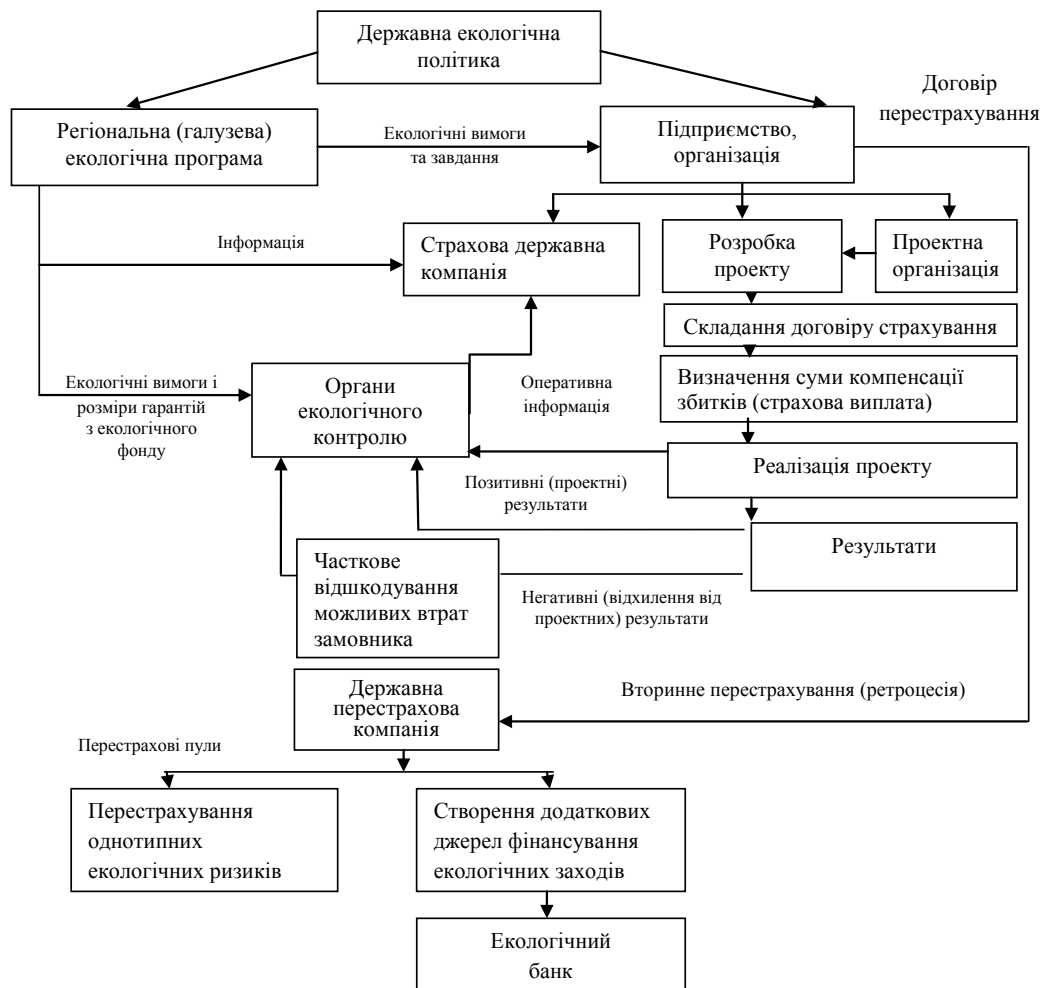

Рис. 2. Схеми страхування екологічних проектів*

* Розроблено автором.

казник збитковості. Це зумовлено тим, що вірогідність настання страхового випадку є показником оцінки рівня екологічних ризиків недосягнення запроєктованих у екологічному проекті показників, тоді як показник збитковості – це постійна величина.

Запропоновано формулу оцінювання екологічного ризику у разі недосягнення запроєктованих показників в розрізі окремого екологічного проекту, яка заснована на статистичних даних про частоту настання страхової події:

$$E_{pi} = \{[(C_{vi} + \max(n_{ij}) - \min(n_{ij})) * K_b * 100], (1)$$

де E_{pi} – значення і-го нормалізованого показника характеристики екологічного ризику (рекомендоване значення 0,7 – при страхуванні екологічних ризиків);

C_{vi} – імовірність настання страхового випадку по одному договору страхування (експертна оцінка);

n_{ij} – нормалізоване значення і-го показника в j-й інтервал часу;

K_b – показник збитковості;

100 – базовий розмір страхової суми.

Розрахунок суми компенсації збитків для кожного екологічного проекту визначається за формулою (2) залежно від наявності даних для розрахунків дисперсії страхових відшкодувань:

$$C_{K3} = 0,5 * \Delta G \bar{b} * \sqrt{\frac{1 - E_{pi}}{K_o * E_{pi}}} - \Delta I \bar{d}, \quad (2)$$

де C_{K3} – суми компенсації збитків;

$\Delta G \bar{b}$ – коефіцієнт, який залежить від гарантії безпеки (визначається експертно в процентах від основної частини нетто-ставки);

E_{pi} – значення i -го нормалізованого показника характеристики екологічного ризику;

K_o – кількість об'єктів страхування;

$\Delta I \bar{d}$ – величина інвестиційного доходу від страхових резервів.

Водночас органи екологічного контролю визначають суму гарантій страхувальнику об'єктивних ризиків упровадження економічного проекту, що фінансується за рахунок гарантійного фонду у складі державного (територіального, галузевого) економічного фонду [4].

Страховий збиток або вартісна оцінка заподіяних застрахованому збитків визначається за передбаченими у страховій угоді нормативами. Наприклад, за кожний відсоток зменшення фактичного вмісту шкідливих викидів проти проектних – визначена частка проектної вартості введеної в експлуатацію очисної установки.

Перевага перестрахових пулів полягає в тому, що вони дають змогу об'єднувати страхові компанії для спільного страхування екологічних ризиків. Кожна компанія передає в пул застраховані ризики, отримує певну частку зібраних пулом внесків (премій) і несе відповідальність щодо відшкодування збитків.

Для компенсації власних втрат страховик може звертатися з регресним позовом до розробника проекту. Підставою для цього є висновок органу екологічного контролю щодо результатів дослідно-промислової експлуатації очисної споруди (екологічного

ефекту), причин відхилень від проектних технічних характеристик. Гарантійні виплати з екологічного фонду виплачують страхувальнику у випадку об'єктивних ризиків упровадження проекту, за умови неповної компенсації страхових збитків страхувальника сумою страхових виплат.

За аналогічною схемою підприємства можуть здійснювати страхування від екологічних порушень, пов'язаних з технічними аваріями на виробництві, неякісним виконанням та недбалістю персоналу: залповими викидами шкідливих речовин в атмосферу, стічних вод, порушення технології, режимів роботи обладнання. Ця форма страхування запроваджена на випадок позовів (штрафів) до підприємства або організації у зв'язку з порушенням екологічного законодавства [4]. Слід зауважити, що державна страхова компанія може здійснювати активне та пасивне перестраховування, але доцільно сформулювати окрему професійну державну перестрахову компанію.

Висновки. Запровадження обов'язкового страхування відповідальності за завдану шкоду навколишньому природному середовищу, заподіяну суб'єктом господарювання, може стати поштовхом для розвитку всієї сфери екологічного страхування (страхування лісового фонду, страхування відповідальності надкористувачів за невиконання (неналежне виконання) робіт з консервації, ліквідації свердловин тощо) за умови належного правового закріплення. Розвиток нормативно-правової бази також необхідний у сфері оцінки можливого збитку й екологічного ризику.

Враховуючи те, що основна мета кредитування та страхування природоохоронних заходів – це всебічне сприяння інвестуванню у безпечні технології та сфери бізнесу з одночасним обмеженням фінансової та інвестиційної підтримки проектів, що мають негативні екологічні наслідки, результати дослідження сприятимуть забезпеченню результативного

функціонування систем кредитування і страхування природоохоронних заходів в Україні. А це не тільки позитивно впливатиме на екологічну безпеку країни, а й поліпшить загальну економічну ситуацію в державі.

Список використаних джерел

1. Мартиненко В.О. Шляхи активізації банківського кредитування природоохоронних заходів / В.О. Мартиненко // *Економіка, управління, фінанси: теорія і практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Хмельницький, 11-12 жовтня 2013 р.* – С. 51–53.

2. Коваленко М.А. Підприємство як суб'єкт кредитних відносин на ринку інновацій: мікроекономічні та макроекономічні аспекти / М.А. Коваленко, Т.О. Мацієвич // *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції.* – ХНТУ, 2014. – С. 76–80.

3. Астапова Г.В. Удосконалення процентної політики банків в процесі екологічного кредитування клієнтів / Г.В. Астапова // *Проблеми екології : загальнодержавний наук.-техн. журнал. ДонНТУ.* – 2008. – № 1–2. – С. 155–158.

4. Коваленко М.А. Страхування як інструмент реалізації екологічної політики / М.А. Коваленко, Т.О. Мацієвич // *Фінансові дослідження : зб. статей і тез студ. і молод. вчен.* – Херсон : ХНТУ, 2015. – Вип. 17. – С. 113–117.

5. Дубодєлова А.В. Організаційно-економічні механізми екологізації виробництва на вітчизняних підприємствах / А.В. Дубодєлова, О.В. Юринець, М.М. Федорів // *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”.* – 2011. – № 698. – С. 156–162.

6. ЄС може знизити імпорт газу з Росії на третину завдяки економії [Електронний ресурс] // *Українська енергетика.* – 9 жовтня 2014. – Режим доступу : <http://ua-energy.org/post/46938>

7. Буй Т. Молодо. Зелено / Т. Буй, Е. Мошенец // *Інвестгазета.* – 2012. – № 15. – С. 18.

8. Кавун С.В. Розвиток ринку банківських платіжних картки на прикладі кредитування

проектів для екологічного підприємництва / С.В. Кавун, Т.О. Мацієвич // *Вісник Черкаського університету.* – Сер. “Економічні науки”. – 2015. – № 33(366). – С. 77–87.

9. Какутич Є.Ю. Екологічне підприємництво у забезпеченні сталого економічного зростання : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.06 “Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища” / Є.Ю. Какутич. – К., 2007. – 20 с.

10. Балабанова І.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? / И.Т. Балабанова – М. : Финансы и статистика, 1994. – С. 25.

11. Бажайкин А.Л. Понятие и содержание экологического страхования / А.Л. Бажайкин // *Государство и право.* – 2005. – № 10. – С. 67–74.

12. Пікус Р.В. Страхування екологічних ризиків в Україні / Р.В. Пікус, О.М. Лобова // *Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка.* – Сер. “Економіка”. – 2009. – Вип. 113/114. – С. 27–32.

13. Пашнєва В.А. Обов'язкове екологічне страхування: проблеми сучасного законодавства / В.А. Пашнєва // *Європейські перспективи.* – 2012. – № 2(1). – С. 228–231.

14. Шуміло О.М. Становлення правового інституту екологічного страхування в Україні / О.М. Шуміло // *Науковий вісник Херсонського державного університету.* – 2014. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 41–46.

15. Иванов А.Н. Зарубежный опыт по страхованию лесного фонда [Электронный ресурс] / А.Н. Иванов, А.А. Соловйова. – Режим доступа : <http://ins-info.ru/?p=2>

16. Закон України “Про страхування” № 246-VIII від 05.03.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96>

References

1. Martynenko, V.O. (2012). *Shliakhy aktivizatsii bankivskoho kredyuvannia pryrodookhoronnykh zakhodiv* [Bank lending by activating

environmental activities]. *Ekonomika, upravlinnia, finansy: teoriia i praktyka – Economics, management, finance: theory and practice: Khmelnytskyi, 51-53 [in Ukrainian].*

2. Kovalenko, M.A., Matsievich, T.O. (2014). *Pid-priemstvo yak subiekt kredytnykh vidnosyn na rynku innovatsii: mikroekonomichni ta makroekonomichni aspekty [Enterprise relations as a business credit market innovations, microeconomic and macroeconomic aspects]. Sotsialno-ekonomichniy rozvytok rehioniv v konteksti mizhnarodnoi integratsii – Socio-economic development of regions in the context of international integration, 76-80 [in Ukrainian].*

3. Astopova, G.V. (2008). *Udoskonalennia protsentnoi polityky bankiv v protsesi ekolohichnoho kredytuvannia kliientiv [Improvement of interest policy of banks in the environmentally lending]. Problemy ekolohii – Environmental issues, 1-2, 155-158 [in Ukrainian].*

4. Kovalenko, M.A., Matsievich, T.O. (2015). *Strakhuvannia yak instrument realizatsii ekolohichnoi polityky [Insurance as a tool for the implementation of environmental policy]. Finansovi doslidzhenia – Financial research, 17, 113-117 [in Ukrainian].*

5. Dubodelova, A.V., Yurinet, O.V., Fedoriv, M.M. (2011). *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy ekolohizatsii vyrobnytstva ta vitchyznianykh pidpriemstvakh [Organizational and economic mechanisms greening production and domestic enterprises]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika" – Bulletin of the National university "Lviv Polytechnic", 698, 156-162 [in Ukrainian].*

6. "leS mozhe znyzhyt import hazu z Rosii na tretynu zavdiaky ekonomii" [The EU can reduce gas imports from Russia due to a third economy]. *Ukrainska enerhetyka. – Ukrainian energy. Available at: <http://ua-energy.org/post/46938> [in Ukrainian].*

7. Bui, T., Moshenets, E. (2012). *Molodo. Zele-no [Youth. Green]. Investgazeta. – Investgazeta, 15, 18 [in Russian].*

8. Kavun, S.V., Matsievych, T.O. (2015). *Ro-zvytok rynku bankivskykh platizhnoi kartky na prykladi kredytuvannia proektiv dlia ekolohichnoho pidpriemnytstva [Market development bank card*

loans for example projects for environmental business]. Visnyk Cherkackoho universytetu – Bulletin of Cherkasy university, 33 (366), 77-87 [in Ukrainian].

9. Kakutykh, Ye. Yu. (2007). *Ekolohichne pid-priemnytstvo u zabezpechenni staloho ekonomichnoho zrostantia [Ecological entrepreneurship in sustainable economic growth]. Thesis: 08.00.06 [in Ukrainian].*

10. Balabanova, I.T. (1994). *Osnovy finansovogo menedzhmenta. Kak upravlyat kapitalom? [Fundamentals of financial management. How management capital?]. Finansy i statistika. – Finance and statistics, 25 [in Ukrainian].*

11. Bazhaykin, A.L. (2005). *Ponyatie i sodержanie ekologicheskogo strahovaniya. [The concept and content of the environmental insurance]. Gosudarstvo i pravo. – State and law, 67-74 [in Russian].*

12. Pikus, R.V., Lobova, O.M. (2009). *Strahuvannia ekolohichnykh ryzykiv v Ukraini [Insurance environmental risks in Ukraine]. Visnik Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka – Bulletin of Kyiv National University, 113/114, 27-32 [in Ukrainian].*

13. Pashniva, V.A. (2012). *Oboviazkove ekolohichne strakhuvannia: problemy suchasnoho zakonodavstva [Mandatory environmental insurance: problems of modern legislation]. Yevropeyski perspektyvy. – European perspective, 2(1), 228-231 [in Ukrainian].*

14. Shumilo, O.M. (2014). *Stanovlennia pravovoho instytutu ekolohichnoho strakhuvannia v Ukraini [Becoming legal institute of ecological insurance in Ukraine]. Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. – Scientific bulletin of Kherson state university, 2, 41-46 [in Ukrainian].*

15. Ivanov, A.N., Solovova, A.A. *Zarubezhnyy opyt po strahovaniyu lesnogo fonda [Foreign experience on forest insurance]. Available at: <http://ins-info.ru/?p=2>*

16. *Zakon Ukrainy "Pro strahuvannia" № 246-VIII vid 05.03.2015. [Law of Ukraine "On insurance" (2015. May, 3). Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96>*

Стаття надійшла до редакції 09.01.2017.